

áll, ha a gyakorlati lélektanhoz folyamodunk. Így pl. Szászországban annakidején *Hartnacke* és *Wohlfahrt* a főiskolai tanulmányokra beiratkozni óhajtó ifjúság körében jólsikerült, megbízható és szakszerű lélektani kiválogató vizsgálatokat végzett. Ezek a vizsgálatok tapasztalatilag és statisztikailag igazolták, hogy a szellemi pályákon a tehetség öröklődik, mégpedig elsősorban a szülők és elődök foglalkozása dönti el. Szellemi pályára tehát a legtöbb arravalóságot nem a földművesgyermek, hanem az intelligenciális foglalkozást végzők gyermekeinek körében találhatunk. A rátermeteknek középiskolai tanulmányokra való kiválogatása tehát csak akkor lesz igazán helyes, ha nem szorítkozik egyetlen rétegre, hanem ki fog terjedni a nemzet egész ifjúságára a kérdéses életkorban, tehát valamennyi 10 éves magyar gyermekre, akármilyen is a szülő foglalkozása.

Noszlopi László.

S Z E M L E.

Tervek, javaslatok, gondolatok.

Magyarságismeret és nemzetnevelés.*

Ma már alig szorul bizonyításra, hogy a nevelésnek, — mind egyéni, mind társadalmi, sőt egyetemes emberi érdekből is, — kiindulásában és céljában, eszközeiben és módjában *nemzetinek* kell lennie, mert csak így emelkedhetik egy nép *nemzetté*. Hazánkban tehát a *nemzetnevelés*, — akár tetszik ez a név, akár nem, — az *egyedüli, igazán reálisan megalapozott, a magyarság jellemének és nemzetünk helyzetének megfelelő szociális nevelés, amely az egyesek természetes fejlődési igényeinek, jogos boldogulási óhajainak és természetfeletti szükségleteinek kielégítésével a legembéribb módon biztosítja az egyéni megaláztatást, a közösségi szellem kialakulását és ezáltal a nemzeti közléleket, ennek a magyarság lényegét jelentő és fejlődőképességét biztosító »mag«-nak, mint erőközpontnak folytonos gyarapodását.*

Ezt az »educatio nationalis«-t már az 1790—91-i országgyűlés nemcsak jelszavá tette, hanem, — amint azt a nemzeti nevelés részletes alapelveiről kidolgozott törvénytervezete mutatja¹, — törekedett is arra, hogy kultúránk, magyar szellemben újjáalakítva, igazán magyar nemzeti műveltség legyen. Azonban bármennyire nyilvánvaló volt már *Zrinyi Miklós*, az ébresztő óta, hogy a *nemzetnevelés előfeltétele a nemzeti önismeret, hogy nemzetfejlesztés magyar mivoltunk és nemzeti lényegünk ismerete és alapul vétele nélkül lehetetlen*, egy félszázad elmúltával is azt

**Mi a magyar?* Szerkesztette *Szekjü Gyula*. Budapest (Magyar Szemle Társaság), 1939. 80 556 l.

¹V. ö.: *Kornis Gyula*, *A magyar művelődés eszményei 1877—1848 I. k. 180. és kk. 11.*

volt kénytelen *gróf Széchenyi István* megállapítani², hogy annak az államfőnek a lapja, aki népi lényegünkől magyar szellemben fejtené ki nemzetünk erejét, még mindig üresen áll nemzeti történetünkben.

Még a következő félszázad is elmúlt anélkül, hogy ezen, most már Széchenyi vetésével dúsan megtermékenyített területen bekövetkezett volna a természetes fejlődés kívánta változás.

A késlekedés okát joggal kereshetjük abban a körülményben, hogy egy-egy nép életében a nemzetiség lassan, szinte észrevétlenül bontakozik ki, s ezért annak halk hangját játszva agyonharsonázták a népi- nemzeti iránnyal ellentétes divatos szólamok.

Ez az akaratlanul is akart késleltetés azonban nem tarthatott volna csaknem napjainkig, — hiszen minden élőlény ösztönösen törekszik a lényegét tevő jellegzetességet fenntartani és fokozni, — ha a nemzetnevelés kívánta nemzetismeret, a mi esetünkben magyarságismeret, nem jelentene szinte megoldhatatlannak látszó feladatot.

A pedagógiai világirodalom első tudományos rendszerű műveiben³ *Herbart* 1806-ban világosan kifejezésre juttatta ezt a nehézséget: »A nevelő számára a legelső, — ámbár tudását távolról sem kimerítő — tudomány egy olyan lélektan lenne, amelyben az életmozzanatoknak, az emberi gerjedelmeknek valamennyi lehetősége eleve össze lenne gyűjtve. Azt hiszem, tisztán látom egy ilyen tudomány lehetőségét, valamint elérésének nehézségeit, amikor rámutatok arra, hogy sokáig fog tartani, amíg szert teszünk rá, sokkal tovább, semhogy addig ne követelnők meg a nevelőktől annak tudását.« Szerencsére már *Herakleitos* mélyenlátása előtt nemcsak az lett világossá, hogy »a lélek határait nem találod meg, ha minden utat bejársz is;« hanem immár csaknem harmadfélezer esztendeje arra is ráeszméltetett az ephesosi bölcs, hogy »az ember sorsa — saját jelleme.« Ebből nyilvánvaló, hogy bármennyire terjessze is ki a lélektan kutatási területét vízszintes és függőleges irányban egyaránt és sokféle oszlása következtében kifinomult ágaival bármennyire megközelítse is akár az emberi, akár a népi, nemzeti jellemet, a közvetlen megfigyelést sohasem pótolhatja, hanem egyre fokozottabb mértékben csak segíthet minket ebben. »Az egyéniséget (ugyanis) nem lehet dedukálni, — írta ugyancsak *Herbart* fent idézett megállapításának folytatásaképpen, csaknem egy évszázaddal előbb elvetvén az alkat (struktúra) lélektan lényeg-magvát; — azt csak meglátni, felfedezni lehet.« Hozzátehetjük: a fajt, a népet is, mert annak szemlélése is csak az egyéneken át lehetséges. Ezt is éberem kell figyelni, mert a nemzet jelleme és sorsa között is egymást feltételező a viszony.

Széchenyi életében ezért bizonyult sorsdöntőnek debreceni tartózkodása. Addig az volt számára a legmélyebb feladat, — hiszen ettől függött küldetésének betöltése, — hogy van-e még remény a magyar feltámadásra, vagy nincs. 1820-ban meggyőződött róla,

² V. ö.: Politikai Programm Törödékek, 47 l.

³ Allgemeine Pädagogik aus dem Zwecke der Erziehung abgeleitet (Univ. Bibl. kiad. 20 l.)

hogy: *van. Báró Wesselényi Miklós* lángoló hazaszeretetében meg-
 érezte a magyarság magmaszerű östüzének csodás hevét, utána
 századának mulatozó huszárjaiban is megfigyelhette ennek izzó
 erejét. Így egyszeriben célt és ezzel értelmet is nyert élete s ő
 sürgős tennivalói közé is vette a magyar nemzeti nevelés tervének
 kidolgozását. Nyilván érezte, ha később írta is le: »Feladatunk
 magyarságunk kifejtése és ennek szűz szeplőteleniségében való
 fenntartása;«⁴ mert »drágább sajátja s értékesebb kincse ugyan
 lehet-e nemzetnek, mint a nemzetiség fertőtlen volta, s azoknak
 az erényeknek sokfélesége, melyek a nemzeti hűségből és hazasze-
 retet kútfejéből fakadnak? Bizonyára nem...«⁵ »Ami ugyanis nem
 áll valódi nemzetiségen, s valóságos, minden előítélettől és szem-
 fényvesztéstől megtisztult értelmességen, mindaz alap nélkül való,
 s előbb-útóbb, de bizonylyal elbomlik.«⁶

A magyarság ezt ösztönösen érezte meg életének korábbi
 századaiban is; hiszen önismeretre irányuló törekvései régi keletűek,
 mondhatni, hagyományosak. Időnként szinte nemzetközi vita is
 kerekedett a magyar jellemre vonatkozólag.⁷ Kutatásának nem egy
 érdemes úttörője támadt a magát «tükörművész»-nek is nevező
 Széchenyi előtt, vele egyidejűleg és utána is, sőt — önkínzássá
 mélyülve — *Ady Endréről* robbanásszerűen minduntalan ki is
 tört.

Érdekes, hogy a múlt század utolsó éveiben *Paolo Mantegazza*
 a poétáslelkű természettudományi olasz író, már az egész művelt
 világ tudósaihoz fordult, hogy vele együtt kutassák ki azokat a
 forrásokat, amelyekből az egyes nemzetek jellemét meg lehet
 állapítani. Azonban már ezt megelőzően, 1896-ban, a millenniumi
 ünnepségekkel kapcsolatban rendezett II. Egyetemes Tanügyi Kong-
 gresszusunk, — »a magyar jellem tudatos kifejlesztése«⁸ végett, —
 elhatározta, hogy külön bizottság derítse ki, gyűjtse össze és dol-
 gozza fel a magyar népek a közéletben és a történelemben meg-
 nyilatkozó előnyös és hátrányos tulajdonságait: erényeit és hibáit
 és az ebből leszűrhető eredmények értékesítésével dolgozzon ki
 vezérfonalat a nemzeti nevelés számára. Tíz év múlva *Imre Sándor*,
 — az előzetesen kiadott Széchenyi-könyve után⁹ — *Magyar vonások*
nevelésünkben című dolgozatában⁹ összefoglalta az erre vonatkozó
 tényeket és kívánságokat, majd megírta a magyar nemzeti nevelés
 »vezérfonal«-át is¹⁰, jóformán legyedül pótolván az 1896 óta ese-
 dékes »külön bizottság«⁸ elmaradt munkáját.

Az 1928-ban tartott III. Egyetemes Tanügyi Kongresszuson s
 ennek vaskos naplóköteteiben már több vonatkozásban érvényesült
 a magyarságismereti — nemzetnevelési szempont. A »vetés« szem-

⁴ L.: Hunnia, 65. l.

⁵ L.: Hunnia, 173. l.

⁶ L.: Világ, 55. l.

⁷ V. ö.: Josef Turóczi-Trostler, *Zum weltpolitischen Streit um den ungarischen Charakter*. Bpest, 1939.

⁸ Gr. Széchenyi István nézetei a nevelésről. Bpest, 1904.

⁹ Megjelent 1906-ban a *Magyar Pestalozzi* című lapban és különlenyo-
 matban, 1920-ban pedig *A magyar nevelés körvonalai* című kötetben.

¹⁰ *Nemzetnevelés. Jegyzetek a magyar művelődési politikához*. 1912.

mel láthatóvá lett, különösen az ének, rajz és női kézimunka-oktatás területén, továbbá az iskolán kívüli népművelésben.

Az iskolán kívüli népművelés pedagógiai és didaktikai kérdéseinek tisztázása során épen e sorok írójának volt alkalma rámutatni arra¹¹ hogy a magyarság nemzeti irányú fejlesztése terén a múlt század eleje óta sok történt. Hogy azonban még nem sikerült teljesen pótolni a múlt mulasztásait, azt sebző fájdalommal érezteti velünk mostani lesújtottságunk, kiszípolyozott és széjjelmarcangolt állapotunk... Arról is tervszerűen kell gondoskodnunk, hogy a külföld ne nélkülünk alkosson véleményt róluk. Ott a helyünk mindenütt, ahol népekről véleményt nyilvánítanak és ítéletet alkotnak. Előterjesztett és ellenvetés nélkül el is fogadott határozati javaslatából ide kívánkozik a 3. »A népművelés tudományos és gyakorlati megalapozhatása érdekében kívánatos egy pszichotechnikai laboratóriummal is kapcsolatos Magyar Néplélektani Intézet felállítása.«¹²

A művelt világ közvéleménye már számon tartotta ezt a kérdést. Az internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft 1933-ban megindított egy cikksorozatot annak a tisztázására, hogy a különböző népek jelleme mennyiben nyilvánkozik meg nevelés- és oktatásügyük elméletében és gyakorlatában. A hazánkra vonatkozó részt¹³ Kemény Ferenc dolgozta ki.

E. William Rappard ez időben Budapesten tartott előadásában a népszövetség válságát úgy látta megoldhatónak, hogy el kell jutnunk a nemzetpolitikának és magának a kultúrának olyan mély felfogásához, hogy a nemzeti kultúrák megtagadása nélkül lehessen európai- és világegységre törekedni. Megfelelőbb helyen ezt nem hangoztathatta volna, mint »Széchenyi városá«-ban; hiszen nemzeti tanítónk innen hirdette: »...A nemzetiség főlemelése végett mindig elménk előtt lebegett, hogy Magyarok vagyunk. — S hogy nemzetiségünk mind nemesebbre fejlődjék s ne alapuljon semmi egyében, mint minden homálytól kitisztult igazságokon, azt sem akartuk soha is feledni, hogy egyszersmind Emberek vagyunk.«¹⁴ *Ember, nemzet, emberiség, mindenség annyira összetartoznak, hogy feltételezik egymást, ennél fogva egyik sem hanyagolható el a többinek kára nélkül.*

Amint az eddigiekből is kitűnik, a legújabb időkig a nemzetfogalom volt a legkevésbé kidolgozott, ezért csak örvendeni lehet annak, hogy ma »alig lehet érdekesebb, hasznosabb, időszerűbb feladat, mint a nemzet mibenlétének fejtegetése.«¹⁵

Íróink, publicistáink, költőink, szakjuk szerint illetékes tudósaink, továbbá nem egy, e téren jóakarátú műkedvelő, szinte verse-

¹¹ V. ö.: A Harmadik Egyetemes Tanügyi Kongresszus naplója. Négyesy László közreműködésével szerkesztették Simon Lajos, a kongresszus főtitkára, vitéz Papp Gyula, a kongresszus helyettes főtitkára. 1928. II. kötet 236 és kk. ll.

¹² L.: i. napló, II. k. 245. l.

¹³ Ismertetését lásd e sorok írójától a Magyar Paedagogia, 1936. évfolyamának 96—97. lapján.

¹⁴ Világ, 64. l.

¹⁵ L.: Somogyi József, A nemzeteszme (Szent István Társulat, Budapest, 1942. 340 l.) előszavát.

nyeznek egymással a magyarság fogalmi meghatározásában, sajátos vonásainak megragadásában, mibenlétének, lelkiségének, szellemi lényegének feltárásában, hogy az áthathassa magán- és közéletünket és főképen iskolaszervezetünket. Most értjük meg igazán, hogy »a magyarnak, hogy valami legyen Európában, egyedül magyarnak kell lennie; ez dicső és nemes öröksége;»¹⁶ mert: »Valamely nép annál bizonyosabban tartja meg magát, bármilyen jövőendő számára, minél tudatosabban viseli és éli a maga népiségét.«¹⁷ Igaza van tehát *Kósa Jánosnak*, amidőn azt írja »...ha van tárgy, amit csupán a legtökéletesebb tudományosság illet-het, ahol minden lelkiismereti kételkedés kevés és ahol minden problémamegoldásnak az emberi tökéletesség határát kell elérni, úgy a nemzeti lényegvizsgálat az. Csekélyke tudományos hiba egész elméletet összeroppanthat és egyetemes csalódások a leg-súlyosabb tragédiát jelentik a nemzet életében. Ezen a téren tehát a kritika nemcsak kívánatos, hanem szükséges is.«¹⁸

A kritika akkor felel meg tulajdon céljának és valójában csak akkor jogosult, ha a hibákra, hiányokra, túlzásokra, vagy a megbírált dolognak teljességgel helyt nem álló voltára nemcsak rámutat; hanem amazokat ki is javítja, ki is pótolja, le is nyesegeti, emezt megigazítja, s ezzel megingathatatlanná szilárdítja, az esetleg intuitív, következőleg immanens logikájú dolgot pedig észszerűen is igazolja, s így teszi érvényességét vitathatatlanná:

Ilyen biztos magyar nemzeti jellemkép kialakítására vállalkozott a *Mi a magyar?* című művében *Szekfű Gyula*. tizenkét munkatársával együtt, amint azt szerkesztői előszavában meg is vallja, amikor írja: »Valami normafélének szántuk ezt a könyvet, hogy öntudatosná tegye az emberekben magyarságukat és megóvja őket a tévelygésektől, az illuzióktól, az ingoványba sülyedéstől.«

Úgy látták, hogy a magyarság mibenlétét kutató vizsgálódásokban félelem, elkeseredés vagy könnyelmű reménységek vezették az újabb szerzőket, műveik inkább képzeletüket, lírájukat fejezik ki, »de annál kevésbbé a megvizsgálandó tárgy, a magyarság tényleges tulajdonságait.«

Mivel ezek a lírai magyarságvíziók, — a szerkesztő megállapítása szerint — elrajzolják és méltatlanul színezik a magyarság képét, nemzeti érdek kívánja felismerésüket, hogy azokat az asztalról lesöpörve, megtaláljuk az objektív tudományos megismerés módjait.«

»Igaz, — írja, — majd minden nemzetnek van jellemrajza legnagyobb fiaitól, azoktól, akik őt leghevesebben, legszenvedélyesebben szerették, de ezek a jellemrajzok az elkerülhetetlen lírai vonásokon kívül a hic et nunc, az adott időbeli és társadalmi körülmények színfoltjait is hordozzák. Széchenyi bizonyára érezte az örök nemzet szárnycsapását, de amit ki tudott fejezni beszéddel és betűvel, abban kétségtelenül több volt az *akkori* nemzetből,

¹⁶ L.: Széchenyi, Világ, 329. l.

¹⁷ L.: Szabó István, A magyarság életrajza.

¹⁸ A magyar nemzeteszmé. Kat. Szemle, 1939. évf. 646. l.

százada magyarjaiból, mint az ősokból. És hol vannak ma Széchenyiek, nálunk és más népeknél?»

Az idegen népekről készült tudományos igényű jellemképektől is kénytelenek voltak lehangolva elfordulni, s így ezen művek szerzőinek módszerét sem követhették. »Meg kellett tanulnunk, — írja, — hogy egyetlen ember, legyen az kitűnő szakember, vagy a modern világ szellemiségének, még oly kiemelkedő alakja, képtelen a nemzeti jellem összetett jelenségét pontosan, a valósághoz ragaszkodva leírni.«

»Ilyen módszertani töprengés során kellett felismernünk a kutatás korlátait és belenyugodnunk abba, hogy a fantázia és líra elemeit akkor tudjuk a legbiztosabban távoltartani tudományos munkánktól, ha miidegyikünk a saját szakmájára korlátozza magát és ott az ő speciális tudománya módszereit alkalmazza. Ily módon a nemzet képe sok vonásból fog adódni, bár előre bizonyos volt, hogy az egyes szaktudományoktól szolgáltatandó vonások egymáshoz hasonlóak lesznek.«

Lássuk már most: mi az, ami *magyar* bennünk, ami a magyart *magyarrá* teszi, ami sajátos *magatartásunkat* adja, ami nemzeti *önérzetünk* alapja, ami *nevelésünkben* megszemélyesül, ami *munkáinkban* tárgyiasul, ami *harcainkban* érvényesül, ami *szubstanciális életerőnk*, és ami *nemzeti hivatástudatunkban* fejeződik ki.

Ravasz László: A *magyarság* című szép tanulmányában (13—36 lap) összefoglalja a magyar lélek egyetemes törvényeit, s így valójában magasröptű hangulatos útmutatót írt e nagyszabású hungarológiai mű elolvasásához. Meggyőző fejtegetéseinek az a végső tanulsága, hogy »a magyarság akkor lesz teljessé, ha minél tisztább öntudattal és minél nemesebb erkölcsiséggel párosul.«

Babits Mihály is összefoglaló tanulmányt írt *A magyar jellemről* (37—86. l.) A »mi a magyar?« kérdést különösnek érzi. »Ha kicsit sarokba szorítanak, magunk sem tudjuk, mit kérdeznék.« Kétségtelen azonban, hogy a magyarság lényegéről van szó, arról, ami benne sajátos és összetéveszthetetlen, ami mindentől, ami nem magyar, megkülönbözteti. A phenomenologia poetica módszerével kidolgozott tanulmánya terjedelmes, azonban nem jelent új határvöet a magyar nemzeti önismeret útján. Azt pedig, hogy a patópálos lomhaságot pompás és napjainkban is bölcsnek bizonyuló nemzeti tulajdonságunkká általánosítja, — több bírálóval együtt — mi is túlzásnak tartjuk, sőt károsnak ítéljük. Széchenyi épen az ellenkező tulajdonságra következtet abból, hogy a magyar ember kellemes állapotát nem szenvedő, hanem cselekvő alakban fejezi ki, amikor azt mondja: Jól megy a dolgom, jó dolgom van. Petőfi is azt kérdezi István öccsétől: »És máskülönbén hogy van dolgotok?«

Eckhardt Sándor: A *magyarság külföldi arcképe* cím alatt (87—136. l.) külföldi írók összegyűjtött véleményei és jellemzései alapján azt mutatja be, hogy milyennek látja a külföld a magyart a honfoglalás óta, s minek tartanak a külföldiek bennünket napjainkban. Szellemes bemutatójából is kitűnik, hogy ez a nemzetkép minden korban a politikai helyzet függvénye volt, s bi-

zony a legtöbb esetben nem volt kedvező. Csak sajnálni lehet, hogy a multból fennmaradt e kedvezőtlen »klisék« ma is gátolják a tárgyilagosabb s reánk nézve, kedvező nemzeti jellemrajz kialakulását. *Trócsányi György* vonatkozó nagyvonalú tanulmányában¹⁹ szintén elismeri, hogy »Eckhardt az *átlagemberbe begyökerezett kép* átvilágításával eléggé nem dicsérhető munkát végzett.« Kár, hogy, — a torzulásokra szegezvén figyelmét, — nem mutat rá ugyanolyan határozottan a kedvező megállapításokra. Hinnünk kell, hogy, — ha kellő utánajárással sikerül mindenünnen eltüntetni azt a »gyalázatot, mit ránk kentek a századok«, akkor a mostani teljesítményeink alapján rólunk kialakuló külföldi képek is hívebb tükrözői lesznek majd valóságos nemzeti értékünknek.

Keresztury Dezső: A magyar önismeret útja címen (137—168. l.) végigvezet a magyarság önszemléletének változásain. Kár, hogy a mai magyarság-szemléletekre már nem terjeszkedik ki. Hálás feladat lett volna a magyarság mibenlétének feltárására irányuló lényegvizsgálatokat áttekinthetővé tenni és értékelő egybevetésüket megkönnyíteni.

Annak idején megszoktuk, s ezért ma sem tudjuk másképp elképzelni *A magyar irodalom kis tükré-t*, mint a volgai lovassal a borítólapon. *Beöthy Zsolt* irodalomszemlélete szerint látszatilag ez az ősmagyar lovas jelképezi leginkább a szabadságot és vitézséget megtestesítő magatartásával. — aki, épen ezért, *Széchenyi* megérzése szerint is, igen boldog lehetett, — a magyarságnak nemzeti irodalmunkban kibontakozó lelkét. Ez is arra enged következtetni, hogy magyar embertan nélkül szó sem lehet magyarságismeretről; s épen ezért *Bartucz Lajos: Magyar ember, típus, faj* című dolgozata (169—192. l.) akár a kötet élére is kerülhetett volna antropológiai és pszichofizikai illetőleg behaviorisztikus bevezetőnek. Amint ugyanis a gömbnél az, ami kívülről domború, belülről szükségképen homorú; úgy annak, ami testi tekintetben magyar típusnak tűnik fel, szellemi oldalon általában, az elfajzásokat nem számítva, magyar jellem felel meg. A kettő együvé tartozását kívülről leginkább a szem árulja el, a nyílt és bátor magyar tekintet.

Az is nyilvánvaló, hogy az embertan kutató területén kívül hasztalan próbálnók a »mi a magyar?« kérdésének lényegét megközelíteni, embertanon értvén azt a »teljességes antropológiá-t«, amely a társadalomban élő egész embert tanulmányozza, vagyis az ember összes öröklött (faji) és szerzett (népi), mind testi mind lelki tulajdonságainak zárt egészét alkotó együttesét, az azt befolyásoló ezerféle külső és belső milióval együtt. »Ez a kérdés ugyanis, — írja szerzőnk, — a test és lélek, faj és etnikum, az öröklött és szerzett bélyeg problémáit együttesen és egymással való szoros kapcsolatuk alakjában rejti magában.«

Végeredményben így felel a könyv címében adott kérdésre: »A mai magyarság az euráziai rasszkörbe tartozó különböző eredetű és ősiségű öröklésvonalaknak, rasszelemeknek igen bonyolult össze-

¹⁹ Nemzeti önismeretre törekvés, Társadalomtudomány, Bp. 1940., 4. sz. 413. l.

szövődése, amelynek váza, fő anyaga ma is a honfoglaló magyarok által hozott örökséganyag. A magyar nemzettesten, mint biológiai és szaporodási körön belül élő, egymással állandó kereszteződésben levő vérrokon egyénekből generációról generációra speciális rasszbeli összetételű testi és lelki öröklésmagnak a történelem évezredes sodra és a magyar hazának adott természeti és társadalmi miliője által megszabott manifesztálódása az, ami a magyart a világ minden más népétől megkülönbözteti.

A magyar lényeknek tehát három alaptényezője van: 1. a speciális testi és lelki rasszbeli összetétel, 2. a történelem által létrehozott és irányított biológiai életközösség, 3. a magyar haza állandó miliője.

Az évezredes magyar nemzettest, a magyar történet és a magyar haza a »magyar ember« alakjában oly szorosan összeforrtak, hogy egyiket a másik nélkül el sem tudjuk képzelni. Ha e tényezők egyikét elveszük, nem lesz teljes többé a fogalom, hogy »magyar«.

A magyar emberre biológiai alapon a szó szoros értelmében áll a költő szava: »Áldjon vagy verjen sors keze,

Itt élned s halnod kell.«

Zsiray Miklós: Nyelvünk alkata címen (193—216. l.) a szakember avatottságával ismerteti a magyar nyelv alapvető anyagi és szerkezeti vonásait. Összehasonlító alapon meggyőző arról, hogy »nemhogy restelkednünk nem kell, hanem büszkéek lehetünk nyelvünkre, nyelvünknek viszonyító ragokban és színes szemléletességgel telített képzőkben való gazdagságára. Ne elméleteket olvassunk bele a tényekbe, hanem a nyelvi tényekből vonjuk le a következtetéseket.« Tökéletesen helyes felfogás, mert a »tény«-ben kifejeződő »elmélet« valamennyi lehetséges elgondolás között, — épen a tényben gyökerezésénél fogva, — egyedül helytálló. Azonban »tény« a nyelvalkat és nemzeti lélekkalkat egymástól való kölcsönös függése is, aminek kifejtésével lehet igazán megszerettetni, magunkénak, legféltebb kincsünknek éreztetni nyelvünket.

Zolnai Béla: A magyar stílus (217—262. l.) jellegzetes tulajdonságait fejt ki egyfelől *nyelvünk természetéből*, másfelől a *codexek* prózája, *Zrinyi hadtudományi értekezése*, *Gyulai Pál Vörösmarty-életrajza*, valamint *Szabó Dezső »háborgó prózája«* alapján. E stílusvizsgálatokat azonban, épen magyarságismereti szempontból, ajánlatos lett volna a nyelvbéli kifejezés egész területére kiterjeszteni.

A magyarság mibenlétére vonatkozólag, a történelem mellett, kétségtelenül az irodalom tár fel a legtöbbet, mégpedig, — a mi véleményünk szerint is, — az egész irodalom: költészet és széppróza egyaránt. Mondhatjuk, hogy *az irodalom egy nép, egy nemzet lelkének önleplezése*, sajátos magánvalóságának kivetítődése. Ezért kár, hogy *Farkas Gyula* már tanulmánya címével is: *A nagy költők tanuságtétele* (263—296. l.) a költőkre korlátozott vizsgálatait, amikor irodalmunk magyar jellegének kimutatására vállalkozott. Azt örömmel elismerjük, hogy sikerült megláttatnia,

miféle kiváló tragikai erő rejlik a magyarság jellemében. Készséggel ismételjük azt is, hogy »a nagy magyar költő valóban mindig az volt, ami a népe erényeiben, melyeket szerényen leplezett, hibáiban, melyeket kíméletlenül ostorozott. Mindenképen eszmény, melyet ösztönösen élni és tudatosan akarni kell, hogy testvéreinek nevezhessük magunkat.«

Kerecsényi Dezső: Magyar irodalom (297—340. l.) című tömör és szép tanulmányában nem annyira új adalékokkal járul hozzá a könyv címében feltett kérdéshez, mint inkább az irodalom és a nemzeti jellem kölcsönös hatását vizsgálja. Azt, hogy irodalmunk mennyiben módosítja nemzeti jellemünket, ennek viszont mi a szerepe az irodalom alakításában. »A magyar író, — olvassuk szerzőnktől, — egy soha el nem érhető emberi szintézis után vágyik, azoknak az igen reális tapasztalatoknak a segítségével, melyeket egy egész nemzet sorsával való azonosulásból szerzett.«

A magyarság mibenlétének irodalmi vizsgálata mellett, — *Kállay Miklóssal* együtt²⁰ — mi is szükreszabottnak érezzük *Viski Károly: A magyar jelleg a néprajz tükrében* (341—378. l.) címen nagy gonddal megírt tanulmányát. Ebben összegyűjti mindazokat a népi, tárgyi és szellemi kultúrában jelentkező megnyilatkozásokat, melyek magyarságismeretünknek tartozékai. *Németh Lászlónak* az egész könyvre vonatkozó kritikai állásfoglalására emlékezve²¹ megállapítjuk: úgy »tölti ki oldalait«, hogy — *Trócsányi György-gyel* együtt²² — »szívesen olvastuk volna tovább.«

Kodály Zoltán: Magyarság a zenében (379—418. l.) című tanulmányát *Németh László*²³ kiválónak minősíti, mert kiderül belőle, hogy »a honfoglalók kigúnyolt ázsiaisága zenében máig élő, leghasználhatóbb hagyományunk...« Meg sem kíséreljük az idézést, mert mi sem tudnók abba hagyni: »Egyik megállapítása érdekesebb, jellemzőbb, tanulságosabb a másikkal.« Abban is teljességgel egyetértünk *Trócsányi György-gyel*²⁴, hogy »Kodály tanulmánya egymagában is értékesse tenné az egész kötetet.« A magyar zenére vonatkozó kutatások eredményeinek mesteri összefoglalásával lelkesítő tájékoztatót ad a jövőre nézve.

Kállay Miklós ugyanilyen kiválónak minősítette *Gerevich Tibor: A magyar művészet szelleme* (419—488. l.) című tanulmányát is, amelyben vizsgálja képzőművészetünk magyar jellegét, hogy kimutathassa a magyar lélek művészi alakító erejét. »A nagy korstílusoknak, — írja szerzőnk, — egyik országban sem tudtak ellentánni, siettek azokat befogadni és áthasonlíttani a saját hagyományaik és ízlésük szerint.« Ennek tulajdonítható, hogy »a nemzetközi kapcsolatok ellenére sem jött létre nemzetfölötti művészet. Az egymást követő korstílusok mindenütt nemzeti fo-

²⁰ L.: Mi a magyar? Vázlatok a nemzeti önismeret kérdéséhez. Nemzeti Ujság 1940. aug. 14. sz. 6. l.

²¹ L.: Sz. Gy.: Mi a magyar? Magyar Élet, 1940. V. évf. 6. szám, 8. l.

²² L.: Nemzeti önismeretre törekvés. Társadalomtudomány, 1940. évf. 429. l.

²³ L.: u. o.

²⁴ L.: i. folyóirat 431. l.

galmaszásban jelentkeztek.« Ebből nyilvánvalóan következik, hogy »külföldi hatások és áramlatok, idegen elemek vizsgálatánál és azok megítélésében nem annyira az átvétel nyers ténye, mint inkább átalakulása a fontos, az érték-többlet, amit az átvevő nemzeti művészet sajátos szelleme hozzáad. Nemzetközi ábrázolási témák és motívumok vándorlásában ezt a többletet, a nemzeti stílusakarát alakító hatását kell kielemezni és kiemelni.« »Az új áramlatok magyar földön saját medret ástak maguknak, folyásuk és hullámverésük a magyar talaj geológiai alkatát követték, felületük a mi egünket tükrözte. A nemzetközi látás nem csökkentette művésztünk nemzeti jellegét, annak európai színvonalát emelte, lehetőségeit tágitotta, erejét felfokozta.«

Fenti néhány idézetben is a kultúrszociológiai szempontú idegenhatásvizsgálat mesterének bizonyul szerzőnk, akinek sikerült is a magyar művészet alkotásaiban a magyarra jellemző vonásokat megláttatnia. Képanyagának kiszemelésében épp olyan művészi szakavatottság érvényesült, mint *Jeges Ernő* festőművésznek a könyv védőborítékát díszítő s a mű tartalmához simuló tervezésében.

Trócsányi György véleményéhez²⁵ csatlakozva, kétségtelennek tartjuk, hogy »mindenki, aki a jövőben a magyar nemzeti karakterről írni fog, nem nélkülözheti azokat a meggyőző megállapításokat, amelyeket ez a tanulmány tartalmaz.

A testes kötet 13. tanulmánya, — *A magyar jellem történetünkben* címen (489—556. l.), — kialakulásában és hatásaiban mutatja be a magyarság mibenlétét.

E kötetzáró nagyszabású és összegező vizsgálathoz *Szekfü Gyula* ismét, — akárcsak a kötet előszavában az egész kérdés megoldásához, — teljes történetkutatói otthonosságot mutató, éber tudományos lelkiismeretességre és finom történetbölcseleti érzékre valló módszertani kétségsekedés és mérlegelés után fogott csak hozzá.

A történeti módszertannak az emberi természet azonosságát hirdető alapelve szerint az emberek mindenütt, minden korban, minden évszakban és éghajlat alatt ugyanazok, az élet ugyanazon törvényeinek engedelmeskedve sírnak és nevetnek, dolgoznak és hiénylnek, csoportokba állanak és gyilkolják egymást. S épen mert minden ember természete egyforma, nincs emberi történet, melyet lefolyásában és motívumaiban pontosan meg ne ismerhetnénk. (489. l.).

A történet alkotó erői és azok hatásai is következőleg mindig és mindenütt ugyanazok, s ha mégis van különbség, akkor ez nem az emberi természet többféleségéből, hanem külső természeti és történeti erőkből származik. Ezek hatása alatt idővel minden nép története más útra tér s ezzel módosult maga a nép, maga az ember is. A lényeges az, — írja szerzőnk, — hogy *van* népi jelleg és hogy ezt a népi jelleget a természet és történet alakítja, módosítja, változtatja, sőt ezek az ő szülői is. (491. l.) Ebből következik, hogy: a magyar népi jelleget csak mint történeti képződeményt, időrendileg elrendezett vizsgálattal ismerhetjük fel. (493. l.).

²⁵ L.: i. folyóirat 433. l.

Hóman Bálintnak a honfoglaló magyarok lelki tulajdonságaira vonatkozó mesteri összefoglalása szerzőnk nézete szerint a legteljesebb jellemzés. A további kutatás egyszerűsítése érdekében azonban a magyar paraszt lelki ősét jellemző tizenhét vonást csökkenthetőnek tartja háromra, annál is inkább, mert azokból a többi is könnyen kikövetkeztethető. Ezen alapvonások szerint a magyarok szabadságszeretők, vitézek és körmönfont politizálók.

Szent István volt az, aki az ősi magyar szabadságszeretetet földhöz kötötte, tájakhoz, folyókhoz, a négy folyó és a Kárpátok országához. Ettől fogva irányul a magyar szabadságszeretet Magyarország és a magyar állam függetlenségének megvédésére (502. l.) így lett ez a magyar vitézség főfeladatává. Ebben nem csekély rész jutott a harmadik ősi tulajdonságnak, a politizáló hájlamnak is.

E népi-nemzeti fő jellemvonások épségben maradását és ezáltal a régi hagyományok érvényesülését az biztosította, hogy a középkori magyar politikát egészben véve született magyarok, mégpedig régi családok tagjai intézték (511. l.). Urak és »parasztok« ugyanazon népi nyelvet beszélték. Emberfeletti nehézségekkel megszületett a középkor második felében a magyar nyelvnek európai keresztény kultúrát kifejező készsége, s így a vezető réteg ugyanazon magyaros légkörben élt, mint az alsóbb néposztályok (512. l.). A jobbágy még nem volt kizárva a nemzeti műveltségből, tehát a népet és vezető osztályát szoros anyagi és szellemi kapcsok és közös kultúra tartották össze. Ennek nemzeti jelentőségét, — írja szerzőnk, — igazában csak mi tudjuk méltányolni, akik magunk előtt látjuk »magaskultúra« és népi kultúra, politizáló vezető osztály és nemzetileg közönyös szegény nép borzasztó kettészakadását (514. l.). A végzet az 1514-i jobbágytörvényekben teljesedett be, melyeket Verbóczi István felvévén Hármaskönyvébe, ezzel érvényüket 1848-ig biztosította. (514. l.). Az ország lakosságának 95%-a ezzel tehetetlenné, mellőzhetővé, semmivé vált. Az uralomra jutott egyhuszadrész magyar közt már csak kevés szabadságszerető, vitéz és belátó akadt; ezek mind ott voltak Mohácsnál; elvesztették életüket, de megmentették a magyar becsületet (517. l.).

A politikai történet Mohács utáni katasztrófái és a társadalmi helyzet, a jobbágyság állami elnyomottsága s ebből folyólag legalább is közönye a nemzeti célok iránt, alakította ki a XIX. század helyzetét, mely, minden optimista szemlélet csúfjára, még mára is kihat. (547. l.).

Az egész világ demokratizálódott, — állapítja meg szerzőnk, — nem utolsó sorban azon népek, melyek a demokrácia ellenségeinek nevezik magukat. Minden nép összefogja erőit és szentimentalizmust megvetve, az II. Principét felülmúló realizmussal várja a krízis megoldását, vagy kitörését, jól tudva, hogy minden emberre szüksége lesz mindkét esetben. Mi ezalatt dolgainkat érzéletesen, gyűlölet, hála, szeretet politikátlanságával nézzük, vezető rétegünk pedig a még mindig tizenkilenc huszadnyi öntudatlan magyarnak nemzeti munkásságát oly módon akarja megindítani, hogy saját gondolkodására akarja nevelni. Az ősi jellem letéte-

ményese, a nép igazi valósága iránt époly kevés érzék él, mint történeti és régi népi kultúránk egyesítése iránt, ami pedig a magyar jövőnek egyetlen szellemi alapja (555. l.).

A magyarság ősi jelleme erőteljes és finom vonások egybefüzdéséből állt elő: vitézségtől szolgált szabadságszeretettől és az egyedülálló, senkire nem számítható magányos ember körültekintő, hideg józan érzékéből. Jövünk ezeknek a tulajdonoknak, mondhatjuk: erényeinknek érvényesítésétől függ, tehát épenséggel nem reménytelen. De, — erre különösen figyeljünk! — amíg az ősi erők egyetlen mai letéteményese, a szegény nép és mindazok, akik nem felelősek az utolsó emberöltő hibáiért, ki nem alakítják az új vezető osztályt, mely ismét történeti multunk és jellemünk szerint fog cselekedni, addig nekünk, a szellem embereinek kell kötelességünket megtenni, még akkor is, ha végül bele is hullunk nyitott szemmel Kölcsey, Vörösmarty, Arany sötét kétségbeesésébe (556. l.).

Reméljük, sőt hinnünk kell, hogy magyar nemzetpolitikai tudatosságtól vezérelt szociálpolitikával és neveléssel ennek elejét lehet venni, általánossá lehet tenni azt, a vitézség lényegét jelentő elszántságot, amellyel népiségünk lényegének szabad kibontakozása előtt minden belső és külső akadályt elhárítunk és a szabadság örömezésében biztosítjuk Isten adta életterünkben az igazság érvényesülését.

Szerzőnk maga mutat rá arra, hogy a nemzeti hibákat már legelső felfedezőik, így *Zrínyi* és *Rákóczi*, nemzetneveléssel akarták a magyar lélekből kiküszöbölni. Mivel, — írja ugyancsak szerzőnk, — ezek a hibák nem szervezetbeli, születés óta élő jelenségek, hanem csak idővel fejlődtek ki, bizonyos, hogy nemzetnevelés tárgya lehet megjavításuk. Ezt a nevelési munkát azonban nem pedagógusaink vállalták magukra, hanem költők, írók, a nemzeti létben mélyen gyökerező államférfiak (548. l.). Jóllehet nyilvánvaló, hogy az akkori viszonyok között ezt a »pedagógusok« nem vállalhatták, kivették a részüket mind a kezdeményezésből, mind magából a munkából. Egy-egy példát említve: *Gróf Zrínyi Miklósnak* kortársa és a nemzeti művelődéspolitikai tekintetében szellemtestvére volt *Apácai Csere János*. A dúsgazdag mágnásnak született *gróf Széchenyi István* pedig huszonhétéves korában megvallotta: »— Irigylem az iskolamestert, aki gyermekeket tanít s jó polgárokat nevel az országnak —« Irigyelte, a gazdagok és hatalmasok kivételével, mindazok sorsát, akik használnak és segítenek. Első helyre és megnevezve mégis az »iskolamester«-t tette. »Mert ha kicsiben és szerény körülmények közt is, de ugyanazt végzi a nevelésnek minden munkása, amit ő maga nagyszabású elgondolás szerint később teljesített s amire egész életét áldozta: a jövő Magyarországnak fejlődésén munkálkodik.«²⁶ Ennek él ma, s élt, — ha kevésbé világos nemzetnevelői hivatástudattal is, —

²⁶ L.: *Prohászka Lajos* elnöki megnyitó beszéde a Magyar Paedagogiai Társaság 1941. évi szeptember 20-i emlékülésén. *Magy. Paed. L. évf.* 3—4. sz., 282. l.; *Széchenyi* című díszmű (szerk. *Bagoly Béla*), Athenaeum, Budapest, 1942. 220. l.

XVIII. század végén s a XIX. század elején, annak előtte és azóta is, sőt még a magyarságellenes kormányintézkedések ellenére is.

Azt is be kell látnunk, — *Herbart*nak e tanulmány elején idézett megállapításával épen ezt kívántuk biztosítani, — amit *Imre Sándor* egy évszázaddal *Herbart* után magyarságismereti vonatkozásban ismét átélt, hogy a nemzeti jellem képének végleges meghatározása beláthatatlan messzeségben tűnik fel, még abban a korlátolt körben is, mely csupán egyes főbb adatokat foglal magában.²⁷

Széchenyi fenti tanuságtétele s *Apácai* nevének pusztá említése magában is — tudatosítva — fokozza a hiányérzést, amelyet a magyar munkáról és a magyar nevelésről szóló tanulmány elmaradása keltett bennünk. A magyarságismeretben mind a kettő igen lényeges. Az előbbi fontosságának kifejtését illetékes szakértőktől reméljük; az utóbbira vonatkozólag azonban itt kell hangsúlyoznunk, hogy — ha már egész kötetben a műveltség gondolata az uralkodó, — a magyar nevelés gondolatának alakulását, korról-korra való érvényesülésének módját és mértékét is be kellett volna mutatni. Hiszen épen a nevelés gondolatának lényege az értékes tulajdonságok óvása, ápolása és fejlesztése, vagyis az, amit az egész mű főfeladatának kell tekintenünk.

Csak mint érdekes adatot említjük meg, hogy a németiség mi-voltát kutató munkák közül egyik legújabb²⁸ csak tíz tanulmányt tartalmaz; de a nevelés, katonáskodás és munka köztük van, mégpedig ebben az összeállításban: A német nyelvről, A német költészetéről, A német építészetéről, A német zenéről, A német nevelésről, A német katonaságról, A német technikáról, A német gazdaságról, A német városról és A német tájról.

A mű kiegészítésére vonatkozó észrevételünkkel távolról sem kívánjuk annak jelentőségét kisebbiteni, vagy értékét csökkenteni. Hiszen maga a mű tartalomjegyzéke is meggyőzhet bárkit arról, hogy a népi-nemzeti mibenlétünkre vonatkozó kutatások eredményeinek eleddig nemcsak legterjedelmesebb, hanem legátfogóbb összefoglalása. Kár, hogy az igazi elmélyítő »összefoglalás«, a tulajdonságok tudományos rendszerezése elmaradt. A terjedelmes műben való eligazodást és az olvasóra bízott rendszerezést, a részek együttlátását, a jellemvonások egy képbe való foglalását meg lehetett volna egy gondosan összeállított tárgymutatóval, valamint a könyvészeti adatoknak egyöntetű és arányos feltüntetésével könnyíteni.

Ha nem ismerjük azt, mi bennünk a magyar, akkor nem is ápolhatjuk, fejleszthetjük, művelhetjük magunkban és másokban azt, ami magyar és sohasem képezhetjük ki magunkat a *Széchenyi* kívánata nemzeti erőre. Ezért igyekszünk minden iskolafajnak tanztervi utasításában, útmutatásában a nemzetnevelést magyarságismeretre alapítani, a hazafias nevelést népi-nemzeti tulajdonságaink feltüntetésével reálissá tenni, s a nemzeti és idegen művelődési

²⁷ V. ö.: Magyar vonások nevelésünkben, 14. l.

²⁸ Von deutscher Art. Kiadta a müncheni Deutsche Akademie, elnökének, Siebert Ludwignak tiszteletére.

elemeknek iskoláinkban folyó küzdelmében a nemzeti műveltség túlsúlyát, a magyarság jellemvonásainak érvényesülését biztosítani. Feladatunk ma sem lehet más, mint »magyarságunk kifejtése és annak szűz szeplőtlenségében való fenntartása.«

Szekfű Gyula és munkatársai nyilvánvalóan ezt a feladatot akarják mindannyiunk számára megkönnyíteni. Szándékuk nemesége nyilvánvaló s a könyvükben történt kivitele is elismerésre méltó. Azonban alighanem igaza van Hamvas Bélának, — s itt ismét gondoljunk Herbart és Imre Sándor megállapítására, — amidőn azt írja:²⁹

»Azt, hogy mi a magyar, sohasem fogjuk megmondhatni; mert egy néphez való tartozás nem a tudás kérdése, hanem alapvető kollektív, irracionális és tudattalan gyökereké, — Széchenyi is ezekben sejtette! — amelyeket épen olyan kevéssé lehet tudatosítani, mint az ember élményeit az anyaméhben.«

Elég, ha hiúságból, vagy elbizakodottságból, illetőleg kishitúségből nem tévesztjük meg önmagunkat, hanem »a való szövetnekével« kezünkben keressük magunkban is az igazságot.

»A mi múltunk olyan époszian gazdag, a mi népünk olyan csodákat termő nép, a mi nyelvünk, irodalmunk, zenénk, művésztünk olyan páratlanul szép és eredeti, hogy nem kell mást tennünk, csak tárgyilagosan, becsületesen megismerni magunkat térben és időben,³⁰ és — e nemzeti önismeretünknek megfelelően élve és alkotva, — gyarapítani magyarságismeretünk kedvező oldalát tevő jótulajdonságainkat, népi-nemzeti erényeinket, mert ezek felelnek meg azoknak a legmagasabb értékeknek, amelyek nemzetnevelésünk és minden nevelés legfőbb céljai.

Váradi József.

I R O D A L O M.

Kornis Gyula: A tudományos gondolkodás. (A tudós lelki elkata.) I.—II. kötet. Budapest, 1943. Franklin. 8-r., 312, 372 l.

A kultúra fogalma magában foglal maradék nélkül mindent, ami e világon számunkra értékes. Az ember a világ és így a kultúra birtoklásáért fáradozva legkönnyebben a tudomány már feltárt titkait sajátíthatja el, hiszen ezek a kultúra szövedékének racionálisan megragadható részei. A művészet, az erkölcs és a vallás a kultúrának már sokkal nehezebben hozzáférhető és meghódítható területei, hiszen kisebb mértékben tartalmaznak racionális, ésszel felmérhető vonásokat. Azt hihetnők, hogy a tudományhoz hasonlóan a tudós elmemozgása is racionális kategóriákkal könnyen megközelíthető, hisz a görög »hasonlót hasonlóval« elv alapján ez lenne a legkézenfekvőbb. A tudományos irodalomban ennek megfelelően találkoztunk eddig is több olyan próbálkozással, amely a tudós munkáját, a teremtő gondolat megszületését és kibontakozását főképen a természettudósok

²⁹ V. ö.: Katolikus Szemle 1939. évf. 612. l.

³⁰ L.: *pátóczy Horváth Lajos, A magyar alsóbbrendűségi érzésről.* Magyar Élet, 1942. évf. 10. sz. 13. és kk. ll.